

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ

УДК 37.091.12:005.963.2-051:159.923:[314/316] (477)

АЛЛА БОЙКО

(Полтава)

ТЮТОРСТВО ЯК ЗАСІБ ЗАДОВОЛЕННЯ ОСВІТНІХ ПОТРЕБ ОСОБИСТОСТІ, КРАЇНИ І СУСПІЛЬСТВА

Обґрунтовано методолого-теоретичні основи й наукові підходи до поняття «тьюторство», доведено зростання актуальності тьюторства в умовах європейського вектору й інтернаціоналізації освіти в Україні, визначено функції тьютора, репрезентовано тьюторську технологію в контексті кредитно-модульної системи навчання як її індивідуалізацію.

Ключові слова: тьютор, особистість, професіонал, тьюторська технологія, якість знань, освітні потреби, інтернаціоналізація підготовки фахівця.

В умовах європейського вектору освіти України глобалізаційні та інтеграційні процеси, поряд з прогресивними впливами, значно ускладнюють політичні, соціально-економічні та культурно-освітні реалії нашого життя. Тому концептуальні ідеї і стратегії модернізації сучасної освіти спрямовані на пошуки загальних засобів та механізмів розвитку єдиного світового, полікультурного простору, значущого як для міжнародних освітніх спільнот, так і для національних систем освіти.

З'являються кросскультурні проекти, різнопланові міжнародні, всеукраїнські та регіональні, фундаментального й прикладного значення програми, розвиваються наукові школи, наукові товариства, асоціації та інші об'єднання вчених із певної проблематики, відбувається інтернаціоналізація поняттєво-термінологічного апарату науки, а звідси – міжнародні педагогічні системи і технології, у т. ч. підготовки фахівця.

За даними країн-лідерів освіти, нашими педагогічними спостереженнями, інтерес становить і видається перспективним такий універсальний інтернаціональний засіб формування фахівця, форма організації навчально-виховної роботи у вищій і загальноосвітній школі, як діяльність тьютора і технологія тьюторства. У сучасних умовах створюються об'єднання і асоціації тьюторів, розробляються методолого-теоретичні засади тьюторства для задоволення освітніх потреб особистості, суспільства і країни.

Аналіз проблеми дозволяє зробити висновок про багатоваріантність підходів до самих понять «тьютор» і «тьюторство». Найбільш поширеним із них є розуміння тьюторства як технології індивідуалізації освіти, що передбачає створення реальних умов для входження кожного суб'єкта з його прагненнями і можливостями в процес навчання, як управління ним своєю власною освітньою траєкторією. Російськими

дослідниками Т.М. Ковальновою, Т.О. Лукіною та ін. тьюторство визначається як технологія індивідуального супроводу процесу освоєння певної діяльності [3, с. 15-19]. Учені Н.А. Костіна, Н.В. Рибалкіна та ін. акцентують увагу на тому, що, на відміну від учителя і викладача, які знають загальну мету та кінцевий результат, а також шляхи, які ведуть до нього, тьютор піклується про індивідуальне формування певного студента, про окремі, лише йому притаманні засоби навчання і виховання [4, с. 7-9].

Отже, «тьютор», – педагог-наставник, походить від англійського «tutor» і латинського «tutor» термінів, що означає «спостерігаю», «піклуюся» (помічник, наставник, адвокат студента) [2, с. 72]. Згідно із зарубіжним досвідом, тьютори навчають за спеціальністю і виховують студентів у позааудиторний чи аудиторний час. Майбутні вчителі індивідуально, рідше невеликими групами (3-5 чол.) самостійно, під керівництвом тьютора працюють над певними завданнями, відповідають на запитання, аналізують педагогічні ситуації, одержуючи необхідні поради, консультації, допомогу.

Тьютор покликаний організувати самовизначення, самоздійснення, самореалізацію людини в професії, надаючи допомогу в розробці індивідуальної освітньої парадигми, тобто забезпечує успішність індивідуальних професійних спроб. Якщо мати на увазі тьютора педагогічної освіти, то це суб'єкт, що супроводжує особистісний і професійний розвиток майбутніх педагогів протягом усього процесу їхнього навчання у виші.

Аналіз методолого-теоретичних підходів до проблеми дозволяє виділити із них 3 головні, зокрема: компенсаторний науковий підхід, який фокусується на питаннях успішності, дисципліни, адекватних формах дозвілля молоді людини. Ними сприймається такий підхід, оскільки найпершим нашим практичним наміром було використання тьютора на етапі вирівнювання знань, а отже, постає завдання більш повного теоретичного обґрунтування цього напрямку тьюторської функції.

Тьютором здійснюється пізнання і ведеться облік особливостей особистості студента при сприйнятті ним людини і світу, мети, мотивації навчання, розв'язання навчальних завдань, корекція засобів взаємодії, визначення ідеалів. Тьютор намагається ліквідувати чи компенсувати такі фактори, що заважають навчанню, як нерозуміння викладачем студента, неврахування його інтелектуальних, фізіологічних і психологічних особливостей, поверхове чи традиційне про нього судження, труднощів особистісного становлення, сприйняття чи несприйняття соціального оточення тощо.

Ми поділяємо і другий підхід, який пов'язується з ще сильною «дегуманізацією освіти». Багато авторам відмічається, що в освіті сьогодні невідбувається головного – самовизначення особистості, тобто вибору себе в світі культури. Як доводять учені (М. Мамардашвілі, І. Проскурівська, М. Суворов та ін.), освіта покликана культивувати техніку «проби себе і сил по встановленню того, як співвідноситься «індивідуальна душа зі світом навколо» [5, с. 115]. Тому тьютори в педагогічній ретроспективі Англії та інших країн супроводжували студента не лише в навчальному закладі, а вникали в його побут, відпочинок, допомагали в приватних індивідуальних заняттях. Варто відмітити, що на початку головними в діяльності тьютора були функції виховні, поступово пріоритету набували освітні, а сьогодні – знову виховні.

Третій сучасний підхід до проблеми тьюторства полягає в об'єднанні загальних та індивідуальних методів, форм і видів діяльності тьютора і його вихованців. З одного боку, людське мислення і діяльність існують в історії і культурі у вигляді норм і зразків, а з іншого, – загострюється проблема, яку вирішує тьютор, – пошук змісту, методів та критеріїв індивідуалізації їх засвоєння і підвищення результативності мисленнєвої діяльності й формування духовно-морального світогляду конкретного студента. Тьютору належить досягти доцільного поєднання в навчанні й вихованні інтелектуального й емоційного, загального й відмінного.

Усі наукові підходи мають право на існування і потребують подальшого теоретичного обґрунтування.

Актуальність тьюторства сьогодні зумовлена, по-перше, тим, що тьюторська технологія спрямована на задоволення освітніх потреб особистості, країни і суспільства, їх гармонізації; по-друге, вона наочно демонструє залежність розвитку країни від результатів освіти окремих індивідів і спрямована на їх піднесення; по-третє, визначається необхідністю особистісно орієнтованої педагогічної взаємодії; по-четверте, у зв'язку з цим персоніфікацією педагогічної освіти, побудовою власної програми, яка здійснюється за індивідуальними можливостями; по-п'яте, потребою формування суб'єкт-суб'єктних відносин учасників педагогічного процесу, що супроводжують особистісно-професійний розвиток майбутніх педагогів.

А отже, головне завдання тьютора полягає у формуванні професійної суб'єктності, здатної до власного майбутнього професійного саморуку, самоздійснення в професії завдяки своєму ресурсу, даному від природи і здобутому в процесі розвитку. У зв'язку з цим тьютор у вищій школі покликаний включати студентів у різні види самостійної роботи, таких, як проектна, дослідницька, організаційна, самодіяльна та ін., що сприяють критичному розумінню ними своїх досягнень, усвідомленню невирішених проблем, постійному випробуванню в індивідуальній діяльності, її рефлексії, формулюванню власних завдань і корекції своїх дій. Оскільки тьюторство також є засобом неформальної передачі знань, формування умінь і навичок, сам тьютор змушений перебувати у ситуації постійного пошуку, результатом його роботи можуть бути індивідуальні програми навчання студента, які підтверджуються, наприклад, піднесенням якості знань, що знаходить вираження у бально-словесному оцінюванні і навчальному рейтингу студента.

На основі теоретичних здобутків англійських учених і практики тьюторства в Росії вважаємо провмірним представити тьютора як педагога, психолога, соціолога, завдяки діяльності якого студент чи учень може визначити і знайти свою нішу в житті та творчості, тобто такого суб'єкта педагогічної діяльності, що об'єднує у формуванні людської індивідуальності загальне, соціальне, культурне й особистісно-індивідуальне. Мова ведеться не про масового вчителя, а про педагога як змістовне, комплексне, гармонійне, а отже рідкісне явище, на якого щастить не кожному. Лише тьютор, здійснюючи персоніфікацію навчально-виховного процесу, має об'єктивні можливості стати таким учителем.

Таким чином, тьютор своїми професійними і людськими якостями сприяє піднесенню статусу вчителя, його виховної ролі, слугує прикладом професійної досконалості й відданості.

Тьюторство – це багаті традиції в освіті, що набувають сьогодні нового змісту, тому від феномену тьюторства не можна відмовлятися, воно звернене передусім до молодого сучасника – студента чи учня, спрямоване на допомогу в складностях людського формування. А.С. Макаренко пояснював, що особистість у процесі свого формування має право на помилку, а попередити її повинен педагог, у даному випадку зробити це може лише тьютор. Російський учений Н.В. Рибалкіна в статті «Відкрита освіта і сучасні тьюторські практики» робить щодо тьюторства деякі узагальнення, які нами розвиваються. Учневі і студенту потрібний провідник у навчанні й житті, в зв'язку з цим тьютор – посередник між загальнокультурним та індивідуальним, особистісним та корпоративним. Тьютором може бути лише той, хто сам має міцні знання, досвід самовиховання і самоосвіти, що він і передає підопічному. Тьютор, на наше переконання, об'єднує не лише навчання, самовиховання, самотворення професіонала, а й здійснює формування його системи цінностей, всього способу життя, тобто слугує зразком. Це підтверджує узагальнення Г.С. Сковороди: «Учитель лише той, хто живе так, як навчає».

Таким чином, оскільки університетська педагогічна освіта – освіта універсальна, тьюторство робить акценти на досягненні всебічності знань у професії певного педагога. Своїм життєвим досвідом, мудрістю, глибиною розуміння політичних та соціально-економічних процесів у співвідношенні їх з конкретною особистістю тьютор мусить перерости за впливом на студента найавторитетнішого викладача, який нерідко зацікавлений на власному науковому інтересі. Тьютор забезпечує конкретному студенту присвоєння знань як особистісно значущих, а тому роздуми і поради тьютора мусять стати гостро необхідними в його житті. Ось чому обов'язковими між тьютором і студентом мусять бути суб'єкт-суб'єктні, морально-естетичні взаємини співробітництва і співтворчості.

На сучасному етапі розвитку суспільства, коли велике значення надається формуванню креативної індивідуальності, тьюторство являє собою таку індивідуально-соціальну діяльність, яка сприяє подоланню суперечності між самостійним творенням власного образу й образу за наслідуванням зразків культури. У цьому випадку ідея тьюторства розглядається як творчий пошук (співробітництво і співтворчість) у процесі взаємодії двох суб'єктів навчання і виховання – тьютора і його підопічного в навчальних закладах усіх типів.

Існує точка зору, що тьюторами можуть виступати студенти й учні-старшокласники. Реальність цього підтверджена нами у процесі підготовки в 2004-2007 рр. педагогічного резерву в створеному на кафедрі педагогіки факультативі резерву керівних кадрів. Об'єднаним тьютором можуть виступати керівні органи студентського й учнівського самоврядування. Результативність діяльності студентів і учнів як тьюторів зумовлена тим, що, по-перше, учні та студенти-тьютори – ровесники підтьюторних, тому краще їх розуміють; по-друге, тьютори – зразки в очах усіх учнів і студентів, вони досягли вищих результатів у навчальній, виховній і організаційній роботі; по-третє, студенти та учні-тьютори, як правило, креативні особистості. Знаючи, що може зацікавити їх ровесників, вони вносять пропозиції з удосконалення навчальних курсів, позааудиторної виховної діяльності тощо.

Аналізуючи власний досвід праці в педагогічному навчальному закладі, приходимо до висновку про особливо гостру необхідність тьюторства в умовах кредитно-модульної системи навчання для організації індивідуальної самостійної роботи студентів, обсяги якої збільшуються. Сьогодні індивідуальна самостійна робота майже пущена на самоплив. У її організацію і зміст викладачі через зайнятість і превалювання лекційно-семінарських занять заглиблюються несистематично. Вища школа недостатньо забезпечує загальну організацію й належний зміст самостійної роботи. Самостійна робота мусить мати особистісну спрямованість, що означає найповніше врахування інтересів, можливостей і прагнень молодого людини, допомогу студентові чи учневі не тільки у виборі самостійного завдання, а і в організації його виконання, надання консультацій, порад, обліку й контролю професійних досягнень. Розпочинати ж діяльність тьютора необхідно з «вирівнювання» знань студентів, про що йдеться у нашому науково-методичному посібнику «Індивідуальні тьюторські завдання для студентів II-V курсів» [1, 358 с.].

У зв'язку зі зростанням інтересу до індивідуалізації освіти спостерігається трансформація досвіду англійських університетів на різні типи загальноосвітніх навчальних закладів. Тому, розробляючи побажання й методичні рекомендації студентам, ми урахували не лише засоби їхньої адаптації у вищій школі при вивченні теорії педагогіки, а й у процесі проходження майбутніми вчителями усіх видів педагогічної практики, що сприяє прискоренню формування комплексу педагогічних компетентностей, об'єднанню майбутніх учителів спільними цінностями, ідеями, стилем життя.

Таким чином, історично (маємо на увазі досвід англійських університетів) тьютор не лише розкривав і обирав індивідуальні засоби засвоєння навчального матеріалу, але й керував усім життям студента. Збереглися спогади, що тьютор, як вихователь групи студентів, брав активну участь у їхньому різноманітному житті: клубних заходах, іграх і розвагах, спортивних змаганнях, заняттях за інтересами. Група студентів формувалася навколо тьютора. Як свідчать одержані дані, тьютор виконував роль наставника, куратора, викладача, репетитора, «путівника» студента.

Сьогодні тьютор, за даними дослідників (Костіна Н.А., Петров М.К., Хабермас Ю.А. та ін.), є центральною фігурою, а тьюторство – офіційно визнаним компонентом системи англійської університетської освіти. Він – найближчий радник студента в таких питаннях: які лекції й практичні заняття йому відвідувати, як скласти план навчальної роботи, враховуючи свої особливості й можливості, як краще підготуватися до екзаменів.

У вітчизняній педагогіці тьюторство в широкому розумінні можна розглядати як інноваційний напрям у її теорії і практиці. У зв'язку з цим доцільно послатися на досвід Росії. Методологічні засади тьюторства розпочали перевіряти в 90-х роках ХХ ст. в Томську на основі експериментальної роботи з педагогічної підтримки дітей у навчальному процесі. Нами тьюторство розглядається як система індивідуальної професійної підтримки майбутнього вчителя й учня. З цією метою розроблені методичні та технологічні рекомендації щодо функціональних обов'язків тьютора, а також науково-методичні засади тьюторства. Методичні поради й побажання тьютору та студенту орієнтовані на суб'єкт-суб'єктні відносини в процесі здійснення

індивідуалізації освіти. Поради студентам розміщені на електроносіях і видані кожному, хто цікавиться навчальною проблемою тьюторства.

У нашій країні тьюторство – професія, якої немає і яка вже є, і буде у зв'язку з ситуацією в суспільстві і кризою виховання. Вона визріває у вищій і загальноосвітній школі як методичний супровід самостійної роботи, створення індивідуальних освітніх проєктів і програм, навчально-методичних комплексів, як індивідуальне навчання-консультація.

Тьютор – це образ вихователя в широкому розумінні цього поняття, що вказує і веде шляхами мудрості та оптимальності. До основних функцій тьюторства відносимо: 1) організаційне керівництво навчально-пізнавальною діяльністю студента чи учня; 2) визначення його можливостей та інтересів; 3) рекомендації в особистісному становленні, організації самовиховання, формування способу життя, визначення особистісних перспектив; 4) надання допомоги в правильному й ефективному використанні навчально-методичного супроводу з певної навчальної дисципліни; 5) обґрунтування і допомога у досягненні високого рейтингу підопічного; 6) забезпечення обміну додатковою інформацією між суб'єктами. У нашій системі освіти існує поняття «куратор», що близьке поняттю «тьютор», але значно звужене. На наш погляд, постає завдання наповнення його тьюторським змістом. За виконання обов'язків тьютора доцільно ввести доплати, бо це додатковий обсяг роботи, що властиво для російського досвіду тьюторства.

Таким чином, єдиного підходу до розуміння тьюторства, функцій тьютора, доцільності його введення ще не вироблено. Представлені нами пошуки свідчать про їх правильність, оскільки вони належним чином обґрунтовані, але дослідницька робота кафедри педагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка триває. Звертаємо увагу, що з XVII ст., як уже відмічалось, тьюторська технологія визнається складником усієї англійської університетської системи. Протягом XVIII-XIX ст. вона зайняла в англійських університетах центральне місце, а лекційна її доповнювала. Н. В. Рибалкіна доводить, що сьогодні близько 90% занять у Оксфордському і 75% – у Кембріджському університетах проводяться тьютором [6, с. 331].

Науковими положеннями концепції тьюторської технології є: по-перше, трансформаційні процеси, що стали об'єктивною реальністю сьогодення, спрямовані на неповторність людини, що змінюють сенс життя особистості, її аксіологічні орієнтири, характер відносин між учнем і вчителем, студентом і тьютором. По-друге, суб'єкт-суб'єктні, морально-естетичні відносини, що є умовою тьюторської технології, будуються в навчально-виховному процесі передусім на принципах креативності, елективності, персоналізації, що забезпечує повне засвоєння знань, їх критичний самоаналіз, коригування власних навчальних зусиль, формує потребу особистісно орієнтованої, самостійної індивідуальної роботи двох рівноправних партнерів – тьютора і майбутнього вчителя, тьютора і учня.

Засобом індивідуалізації роботи тьютора є оптимістична бально-словесна оцінка, яка виставляється на основі діалогічної взаємодії і взаємоповаги двох суб'єктів. А отже, аудиторна і позааудиторна тьюторська технологія сприяє гуманізації

навчально-виховного процесу, становленню індивідуалізованої, самобутньої особистості, самовихованню студента (учня) і самовдосконаленню тьютора, є важливим компонентом кредитно-модульної системи формування фахівця.

Тьюторство як засіб інтернаціоналізації потребує визнання й активності всіх суб'єктів освіти і виховання усіх їх рівнів, подальшого науково-методологічного обґрунтування, чіткої орієнтації на загальноєвропейську мету виховання, осмислення і використання сучасного і ретродосвіду лідерів світової освіти, переходу до практичної орієнтації в професійній освіті.

З цією метою у нашому посібнику репрезентовано понад 700 індивідуальних завдань і запитань для самостійної роботи майбутніх учителів. Усі вони спрямовані на виконання триєдиної функції тьютора: навчальної, виховної і керівництва формуванням способу життя студента. Для цього нами обраний єдино правильний шлях: професійно-педагогічний аналіз наукових праць і художніх творів видатних педагогів, життя і діяльність яких є прикладом для майбутніх учителів. Разом з цим, тьюторство виконує ще одне завдання. Воно забезпечує принцип відкритості сучасної вищої освіти, сприяє створенню мегазакладів освіти, соціально-освітнього середовища студента.

Я. А. Коменський у роботі «Велика дидактика» виділяє три сфери виміру людини: розум, серце, справи. Практика показує, що в сучасній класно-урочній системі цей простір звужується в одну сферу виміру – формально-інтелектуальну. Варто у зв'язку з цим розвести поняття «закритий і відкритий освітній простір». Закритий простір має визначений шлях, яким належить провести студента (учня), відома і мета, до якої його потрібно спрямувати. Ідеал закритого освітнього простору – це певний викладач (учитель), його школа, студент чи учень і конкретні методи викладання.

Відкритий освітній простір надає студентові вибір шляху і мети. Його ідеал полягає у виборі викладача, школи, методів, прагне дати досвід самовизначення. Людина мусить бути вільною у визначенні своєї мети, свого образу. А для цього мати свій відкритий освітній простір. Найважливішими критеріями створеного тьютором і студентом освітнього простору виступають: 1) здійснення успішного тьюторського супроводу навчання, формування особистості й способу життя майбутнього фахівця; 2) багатоманітність і варіативність задоволення освітніх пропозицій; 3) конструювання і здійснення індивідуальної освітньої і виховної програми.

У даний час при всьому розмаїтті інноваційних пошуків у світі є одна тенденція, що об'єднує всі навчальні заклади, – піднесення якості освіти для задоволення освітніх потреб суспільства, країни, формування людської особистості. Розвиткові її слугує тьюторство і діяльність тьютора.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бойко А. М.* Інтегрований курс теорії та історії педагогіки : індивідуальні тьюторські завдання для студ. II-V курсів : навч.-метод. посіб. / А. М. Бойко. – Полтава, 2007. – 358 с.
2. *Дем'яненко Н. М.* Система тьюторства : актуалізація ретродосвіду Великої Британії / Н. М. Дем'яненко // Зб. наук. праць Полтавського держ. пед. у-ту імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2006. – Вип. №6 (57). – С. 72-75. – (Серія «Педагогічні науки»).

3. Ковальова Т. М. Концепция школы «Эврика-развитие» как школы индивидуально ориентированного образования / Т. М. Ковальова // Управление школой индивидуального образования. – Томск, 2002. – С. 15-19.

4. Лукіна Т. О. Тьютор / Т. О. Лукіна // Енциклопедія освіти / гол. ред. акад. В. Г. Кремінь. – К., 2008. – С. 924.

5. Мамардашвили М. К. Современная европейская философия (XX век) / М. К. Мамардашвили // Логос. – 2002. – №2. – С. 115-118.

6. Университетское образование в Великобритании. – М., 1998. – 331 с.

Алла Бойко.

ТЮТОРСТВО КАК СПОСОБ УДОВЛЕТВОРЕНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПОТРЕБНОСТЕЙ ЛИЧНОСТИ, СТРАНЫ И ОБЩЕСТВА

Раскрыты методолого-теоретические основы и научные подходы к понятию «тьюторство», доказано возрастание актуальности тьюторства в условиях европейского вектора, а также интернационализации образования в Украине, определены функции тьютора, репрезентована тьюторская технология в контексте кредитно-модульной системы образования как ее индивидуализация.

Ключевые слова: тьютор, личность, профессионал, тьюторская технология, качество знаний, образовательные потребности, интернационализация подготовки специалиста.

Alla Boyko.

TUTOR PATRONAGE AS A FACILITY OF SATISFACTION OF EDUCATIONAL NEEDS OF PERSONALITY, COUNTRY AND SOCIETY

Methodological and theoretical bases and scientific approaches are grounded, the growth of tutor patronage actuality in the conditions of European vector and internationalisation of education in Ukraine is proved, the functions of tutor are determined, in context of the credit-module system of study the tutor technology is represented as its individualisation.

Keywords: tutor, personality, professional, tutor technology, knowledge quality, educational needs, internationalisation of specialist training.

Одержано 5.10.2009, рекомендовано до друку 10.10.2009 р.